

Myšlenka plánování sociálního rozvoje teritoriálních celků byla u nás v diskusích o sociálním plánování ještě před několika lety přijímána jako zajímavá, jistě perspektivní, dosud však víceméně hypotetická záležitost. Převážná část výzkumného i aplikačního úsilí byla zaměřena na rozvoj sociální politiky socialistických organizací, na přípravu a hodnocení komplexních programů péče o pracovníky a na experimentální ověřování možností a metodik plánů sociálního rozvoje kolektivů v podnicích.

Toto rozložení sil se začíná v poslední době měnit. Jestliže až donedávna bylo možné vyčíslit počet výzkumných kolektivů zabývajících se (byť i jen okrajově) územním sociálním plánováním na prstech jedné ruky, pak v současné době jsme svědky prudkého vzestupu zájmu o tuto problematiku. Kromě objektivní potřeby dále prohlubovat soustavu řízení socialistické společnosti i v jejím *územním subsystému* zde působí nyní již prakticky ověřená zkušenost, že sociální rozvoj kolektivů pracujících naráží uvnitř organizací na meze, které je možné překonávat jen v *rámci komunit* a širších územních celků, kde organizace působí.

Rostoucí zájem o otázky územního sociálního plánování se začíná promítat i do tematiky *odborných setkání* sociologů, ekonomů a právníků. V březnu r. 1977 svolal Ústav státu a práva ČSAV do Liblic konferenci k otázkám komplexního rozvoje územních obvodů národních výborů, v květnu téhož roku se uskutečnila v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV schůzka řešitelů výzkumných úkolů týkajících se územního sociálního plánování a příbuzných témat, a konečně v listopadu r. 1977 uspořádal Dům techniky Pardubice spolu s Federálním ministerstvem práce a sociálních věcí v Mariánských lázních seminář, který konfrontoval zkušenosti tří okresů, jež plány sociálního rozvoje v ČSSR prakticky experimentují. V květnu 1978 se pak konal z iniciativy *Výzkumného ústavu rozvoje oblastí a měst* v Rožnově pod Radhoštěm seminář na téma *Socialistický životní způsob a jeho oblastní stránka*, který otázky plánování sociálně ekonomického rozvoje nazíral z perspektivy oblastního plánování a utváření socialistického způsobu života.

Do dosavadních diskusí o plánování sociálního rozvoje územních celků vnesl seminář hned několik *nových prvků*, které přispívají ke komplexnějšímu pohledu na celou problematiku a znamenají pokrok ve srovnání s předchozími setkáními. Je to především uplatnění perspektivy *oblastního plánování*, vazeb sociálních programů, resp. plánů, na metodiku oblastního sociálně ekonomického plánování a na další výhledy jeho zdokonalování. V prvních diskusích o teritoriálním sociálním plánování se u nás uplatňovala zatím hlavně sociologická, sociálně politická a státně právní hlediska, vlastní plánovací dimenze byla zastoupena jen nedostatečně. To se pak nepříznivě projevovalo určitou odtržeností prvních metodických úvah a pokusů od vývoje ekonomické reality a od metod jejího řízení.

Dalším novým prvkem byla snaha svázat otázky teritoriálního sociálního plánování s problémy *formování socialistického životního způsobu*, tedy s jednou z cílových kategorií společenského řízení. Průběh semináře však naznačil, že tento principiálně správný záměr není možné úspěšně provést, dokud nejsou vyjasněny všechny články a vazby zprostředkující mezi obecnou, kvalitativně vymežovanou, cílovou kategorií socialistického životního způsobu rozpracovanou zatím na celostátní úrovni a vlastním plánovacím procesem, který se pohybuje v střednědobé nebo nanejvýše deseti až patnáctileté časové perspektivě, týká se jednotlivých teritoriálních celků, směřuje dosud převážně k odvětvově vymezeným problematikám a pracuje se zcela konkrétními kvantitativními ukazateli. Dokud nejsou spojovací články mezi rámcovými cíli a konkrétním plánováním vyjasněny, může mít přiřazení obou úrovní jen programový, deklarativní význam. Tuto víceméně deklarativní návaznost na formování socialistického životního způsobu se nepodařilo překročit ani na uvedeném semináři, jehož program byl zaměřen spíše na otázky sociálního rozvoje.

Třetí přednost rožnovského setkání spočívala ve *složení jeho účastníků*. Pořadatelům se totiž podařilo zabezpečit účast nejen reprezentantů základního a aplikovaného výzkumu, ale také pracovníků plánovací praxe z ústředních i krajských orgánů a zástupců Českého statistického úřadu. Pro popularizaci dosavadních teoretických a metodologických poznatků o územním sociálním plánování mezi těmi, kdo by měli být v budoucnosti nositeli těchto činností, učinil tedy rožnovský seminář pravděpodobně více než kterékoli předchozí setkání.

V úvodním referátu *Socialistický životní způsob a jeho oblastní stránka* ukázal O. Žurek (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst), že součástí zdokonalování řídicí a plánovací činnosti po 15. sjezdu KSČ musí být i zvýraznění oblastní stránky

sociálního a ekonomického rozvoje ČSSR. V oblastech (krajích, okresech, aglomeracích, městech a obcích) je třeba usilovat o komplexnost plánování, které musí usměrňovat nejen ekonomické, ale i sociální složky společenského rozvoje a v konkrétním prostoru překonávat izolovanost odvětvových pohledů. Při oblastní realizaci celospolečenských cílů socialistického životního způsobu je nutné respektovat a využít specifické politické, ekonomické, sociální a kulturní zvláštnosti jednotlivých územních celků a spojovat je podle zásad demokratického centralismu se zájmy celé společnosti. Pro rozvoj plánovitého řízení socialistického způsobu života v oblastech je třeba: 1. organizovat plánování socialistického životního způsobu v oblastech na základě principu jednoty ekonomického a sociálního plánování a vytvářet tak jednotný plán sociálního a ekonomického rozvoje v oblastech; 2. v tomto plánu usilovat o komplexní postižení všech prvků životního způsobu – od struktury vztahů mezi lidmi až po rozvíjení osobnosti člověka; 3. rozvojové cíle a prostředky v oblasti ekonomiky a způsobu života uplatňovat v integrované formě a v hierarchickém řazení; 4. vymezit postavení komplexního sociálně ekonomického plánu oblastí v systému národohospodářského plánování; 5. plánování sociálně ekonomického rozvoje oblastí řídit centrálně a zajistit vzájemnou součinnost odvětvových a územních orgánů; 6. do systému plánování sociálního rozvoje zahrnout plány sociálního rozvoje s celospolečenskou platností, sociální plány organizací a plány sociálního rozvoje oblastí jako konkrétní plánovací dokumenty a nedílnou součást koncepce a plánů komplexního sociálně ekonomického rozvoje oblastí; 7. zajistit jednotné metodické řízení; 8. v obsahu a struktuře plánů sociálního rozvoje na celospolečenské úrovni vyjádřit sociální důsledky ekonomického rozvoje, sociální prostředky ekonomického rozvoje, rozvoj sociálních sektorů a prostorovou racionalitu ekonomického a sociálního rozvoje; 9. v přípravě oblastních plánů sociálního rozvoje brát v úvahu problémy a faktory sociálního rozvoje organizací, které na daném území působí; 10. považovat dlouhodobý výhled a pětiletý plán za základní nástroje plánovitého řízení sociálně ekonomického rozvoje oblastí; 11. zpracovat a projednat plán sociálního rozvoje oblastí pod vedením stranického orgánu, za účasti pracujících a v nejvyšších orgánech národních výborů; 12. zahrnout do plánování sociálně ekonomického rozvoje oblastí všechny etapy plánovacího procesu – od analýzy a prognózy až po kontrolu; 13. považovat za teritoriální východiska oblastních plánů sociálního rozvoje nejen území krajů, ale zejména okresy, aglomerace a města, popřípadě i specifická území. Klíčovou úrovní jsou města a okresy.

F. Kutta (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV) hovořil na téma *Systém řízení sociálních procesů a plánování územních celků*. Úvodem zdůraznil dialektickou jednotu mezi politickým systémem a systémem řízení; základem rozvoje systému řízení sociálních procesů je rozvoj politického systému a naopak, rozvoj systému plánovitého řízení je předpokladem optimálního rozvoje politického systému. Proto také základní principy a metody rozvoje politického systému a systému řízení sociálních procesů jsou shodné. Všechny základní tendence rozvoje politického systému se výrazně promítají i do sociálního plánování. V územním měřítku hraje rozhodující roli prohlubování úlohy orgánů státní moci a správy, rozšiřování funkcí národních výborů při zabezpečování komplexního rozvoje jejich obvodů. V tomto smyslu vystupuje socialistický životní způsob jako integrovaná cílová funkce systému řízení vůbec a plánování územních celků zvláště. F. Kutta charakterizoval i nové podmínky rozšířené socialistické reprodukce a z nich plynoucí požadavky na změny v systému řízení. Jde o prohloubení komplexnosti, celostnosti, systémovosti, vědeckosti a perspektivnosti společenského řízení v období budování rozvinutého socialismu. Poslední část příspěvku se zabývala některými teoreticko-metodologickými otázkami plánování rozvoje územních celků. Z rozboru přístupů k národohospodářskému plánování v socialistické společnosti F. Kutta dovodil, že nezbytnost oblastní diferenciace společenského plánování logicky vyplývá z koncepce plánování jako systému modelů, v němž se musí odrážet nejen vertikální, ale také horizontální dimenze národního hospodářství.

R. Duben (Česká plánovací komise) v referátě *Dlouhodobý výhled ČSR* analyzoval současnou ekonomickou situaci v České socialistické republice a perspektivu dalšího rozvoje. K základním problémům, které bude nutné řešit, resp. kterým se bude třeba přizpůsobit, patří zabezpečení potřebné struktury národního důchodu z hlediska jeho užití, palivoenergetická situace, vnější ekonomické vztahy, aplikace vědy a technických inovací, využívání základních fondů, nedostatek a nezbytnost přerozdělení pracovních sil, realizace příjmů a výdajů obyvatelstva, zásobování vodou a životní prostředí. Tyto faktory budou podmiňovat i možnosti sociálního rozvoje naší společnosti.

O. Bilina (Čs. výzkumný ústav práce a sociálních věcí) se zabýval *úlohou kolektivů podniků při formování socialistického způsobu života*. Informoval o poznatcích z empirických výzkumů mezilidských vztahů v podnikovém prostředí, o přístupech k plánování sociálního rozvoje kolektivů organizací v ČSSR a o některých otázkách územně odvětvových vazeb plánování sociálního rozvoje.

V. Ulmarj (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst) referoval o *Zkušenostech z rozboru úrovně vybraných prvků životního způsobu na základě mezioblastních a vnitrooblastních porovnání*. Referát navazoval na studii zpracovanou ve Výzkumném ústavu rozvoje oblastí a měst, v níž se na základě souboru vybraných ukazatelů porovnávají kraje ČSR co do rozvinutosti jednotlivých složek životního způsobu.

Použitá soustava ukazatelů, inspirovaná pracemi Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, byla členěna do těchto bloků: 1. biosociální reprodukce; 2. zdraví a péče o jeho zachování; 3. práce; 4. příjmy; 5. spotřeba a spoření; 6. bydlení a osídlení; 7. vzdělávací aktivity; 8. kulturní aktivity; 9. rekreační aktivity — tělovýchova.

M. Kučera a V. Ullmann (Český statistický úřad) hovořili na téma *Soustava sociálně ekonomických informací při plánování socialistického životního způsobu*. Charakterizovali prostředky, jimiž statistika při zobrazování způsobu života disponuje — upozornili, že statistickou cestou je možné vystihnout především životní podmínky a hmotné aspekty životního způsobu, a věnovali pozornost možnostem jejich využití na regionální úrovni. I pro budoucnost bude možné získávat řadu sociálně statistických dat jen výběrovými šetřeními, jejichž výsledky nepůjde promítnout do jednotlivých krajů, měst a okresů.

J. Grospič (Ústav státu a práva ČSAV) se zabýval *úlohou národních výborů v zabezpečování komplexního ekonomického a sociálního rozvoje územních celků*. Národní výbory jsou podle ústavy ČSSR i podle zákona o národních výborech garanty komplexního rozvoje svých územních obvodů, a proto se také územní sociálně ekonomické plánování může rozvíjet jen jejich prostřednictvím. Jako nejmasovější organizace pracujících zabezpečují národní výbory účast obyvatel na rozvoji územních jednotek; důležitým nástrojem aktivizace jsou zde volební programy Národní fronty, s nimiž musí být plány sociálně ekonomického rozvoje metodicky koordinovány.

M. Illner (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV) věnoval pozornost *plánování sociálního rozvoje územních celků — problémům a zkušenostem z experimentujících okresů*. Obsah referátu se přibližně kryl se statí téhož autora v Sociologickém časopise č. 3/1978, na niž odkazujeme.

F. Hronský (Výzkumný ústav životní úrovně) přednesl referát *Životná úroveň ako súčasť faktorov determinujúcich formovanie socialistického spôsobu života*. Zabýval se teoretickými a metodologickými otázkami formování socialistického způsobu života v ČSSR ve vazbě na zvyšování životní úrovně obyvatelstva.

I. Lалуha z téhož pracoviště se zabýval specifickými *problémy venkovského osídlení v SSR ve vztahu k formování způsobu života*.

Poslední dva příspěvky byly věnovány roli automatických systémů řízení v oblastní problematice. A. Šulcová (Ministerstvo vnitra ČSR) podala informaci o *konceptu budování automatických systémů řízení národních výborů ČSR a A. Drozd s A. Kutscherauerem (Výzkumný ústav rozvoje oblastí a měst) hovořili o vztahu výzkumu socialistického životního způsobu v oblastech k výzkumu a budování ASŘ oblastního rozvoje národního hospodářství*. Nastínili strukturu ASŘ oblastního plánování, informovali o pracích na katalogu dat informačního systému pro řízení oblastního rozvoje, který je připravován ve Výzkumném ústavu rozvoje oblastí a měst, a konfrontovali výsledky s osnovou ukazatelů užitých pro porovnávání prvků životního způsobu v oblastech.

Ze semináře byl vydán sborník referátů.

Michal Illner

První mezioborový seminář „Teorie a praxe sociálního plánování v ČSSR“

Ve dnech 10.—14. dubna 1978 se konal v Domě vědeckých pracovníků v Liblicích první mezioborový seminář na téma *Teorie a praxe sociálního plánování v ČSSR*. Byl součástí pracovního programu oddělení plánování a řízení sociálních procesů sociologické sekce ÚFS ČSAV, hlavního úkolu VIII-2-5 SPZV a stěžejního úkolu IV-4 SPEV. Zúčastnilo se jej 40 pracovníků z oblasti rozhodovací sféry (ÚRO, Ministerstvo práce a sociálních věcí), základního a aplikovaného výzkumu a řídicí praxe. Seminář se konal za předsednictví F. Kutty, který také přednesl hlavní referát; seminář zahájil vedoucí sociologické sekce ÚFS ČSAV F. Charvát.